

De keus van KUNSTSCHRIFT

april/mei 2015

De keus van Kunstschrift is een door liefhebbers en specialisten uitgelichte kleine selectie uit het overweldigende aanbod aan tentoonstellingen, aanwinsten, boeken en ander kunstnieuws. In korte stukken bieden wij u een leidraad door het museale oerwoud.

REALISME

Geaarde kunst in Arnhem

'Een kunst die uiteindelijk misschien wel even anarchistisch en gezagsondermijnd was als menige avant-gardebeweging', schrijft Carel Blotkamp in het fijne, handzame boek bij de tentoonstelling *Geaarde kunst, door de Staat gekocht '40-'45* in het Museum Arnhem. De tentoonstelling zelf illustreert die stelling tot op zekere hoogte. Veel van het werk is traditioneel, met een paar uitzonderingen, zoals *Carnaval*, het merkwaardige zelfportret van Frits Verdonk. Maar daarnaast is er een flink aantal verras-

send goede werken, van bekende en onbekende meesters. Daarmee illustreert hij nog beter het probleem waar Charley Toorop na de oorlog mee worstelde bij de samenstelling van een tentoonstelling over kunst van onverdachte herkomst. Goede kunstenaars zijn niet altijd goede of heldere geesten – en omgekeerd! Dat besef is zelfs vandaag nog niet overal geland.

Geaarde kunst vormt een interessante drieklank met de tentoonstelling *Mijn ogen wijd open*, een keus uit veertig jaar verzamelen in het Zutphense Museum Henriette Polak, en de tentoonstelling *Scherp kijken* in het Gorsselse Museum MORE, waar dit Kunstschrift aan is gewijd. Wie zich, met het Kunstschrift in de hand, wil vergewissen van de veelvoud en rijkdom die er schuilgaat onder het begrip 'realisme' kan een rijkgevulde dag besteden aan de trip Gorssel-Zutphen-Arnhem.

Mariëtte Haveman

Jan Bor, Stilleven met groene fles, 1943
t/m 25 mei te zien in Museum Arnhem

Geaarde kunst, door de Staat gekocht '40-'45

Museum Arnhem

t/m 25 mei

www.museumarnhem.nl

OORLOG

Bewogen jaren aan het Museumplein

Heden en verleden bij elkaar brengen in een swingende beweging. Dat is wat de bezoekers tegenwoordig van musea vragen. Men wil het historisch inzicht scherpen en duidelijker de verbondenheid van collecties met de samenleving ervaren – althans tot die conclusie komen de vele onderzoeken en beleidsrapporten van de laatste jaren.

Het Stedelijk Museum Amsterdam komt aan die eis tegemoet met een bijzondere tentoonstelling. *Het Stedelijk in de oorlog* schetst de positie van het museum ten tijde van de bezetting en laat zien hoe in die jaren de bouwstenen werden gelegd voor het Stedelijk als vooruitstrevende showroom van de internationale avant-garde. Daarbij gaat men het meer beladen deel van het verleden niet uit de weg: het museum stond in die tijd onder direct toezicht van de bezetter en moest plaats inruimen voor propagandistische tentoonstellingen als *Kunstenaars zien den Arbeidsdienst* en *De Jeugdherberg van morgen*, waarin goedgekeurde 'arische' kunstenaars de lof zongen van de Nieuwe Orde.

Toch pleegden directeur David Röell en conservator Wil Sandberg in 1942 'klein verzet' door tentoonstellingen te organiseren als *Stad en land*, met werk van niet bij de Kultuurkamer aangesloten kunstenaars (onder wie fotografe Eva Besnyö). Ook verstreekte het Stedelijk opdrachten aan in Amsterdam gestrande Exil-kunstenaars, onder wie Bauhaus-goeroe Johannes Itten; het door hem ontworpen velum werd in 1938 boven de trap gespannen.

De tentoonstelling maakt gewag van Sandbergs vooruitziende blik; de Stedelijk-conservator – later als verzetsman betrokken bij de voorbereiding van de overval op het Amsterdamse Bevolkingsregister – was in 1938 op rondreis door Spanje, waar hij de verwoestingen door de Burgeroorlog zag. Voor het Stedelijk liet hij in de duinen bij Castricum een bunker bouwen voor de opslag

Henri Matisse, Odalisque, 1920
t/m 16 augustus te zien De oase van Matisse in het Stedelijk Museum, Amsterdam

van kunstwerken. Niet alleen de belangrijkste collectieonderdelen van het Stedelijk vonden er onderdak, ook flink wat werken van (gevluchte) Joodse verzamelaars werden er gestald, zonder naamsvermelding, opdat de nazi's de eigenaren niet konden traceren.

In de naoorlogse chaos werden de in bewaring gegeven werken geretourneerd, voor zover mogelijk; sommige deponeringen van (Joodse) eigenaren die niet terugkeerden bleven in de collectie, van sommige stukken bleef de herkomst onduidelijk.

Ook de status van een aantal werken die het beeld van het Stedelijk als huis van de avant-garde mede bepaalden, was niet helder. Daaronder bevonden zich schilderijen van Die Brücke-leden, *Aquarel No.2* van Kandinsky, Matisses beroemde *Odalisque*, de *Kuhstall* van Lovis Corinth, een kubistische compositie van Georges Braque en Kokoschka's *Vissers op het strand van Djerba*. Ze zijn inmiddels onderworpen aan een nauwgezet herkomstonderzoek om te achterhalen of hun aanwezigheid in de collectie rechtmatig is. Als blijkt dat de kunstwerken – vaak in de jaren dertig en veertig aangekocht op de veiling – toch onder dwang zijn verkocht, dienen ze alsnog gerestitueerd te worden aan de rechthebbenden.

Het Stedelijk in de oorlog heeft dat onderzoek voorbeeldig gedocumenteerd en de grondige research beeldend vervolgd gegeven in de bovenzalen.

Daar is te zien hoe hedendaagse kunstenaars als Anselm Kiefer, Armando en Klaus vom Bruch op het beladen verleden ingaan. Het levert verrassende beelden op van een vlag, de Hitlergroet en een B-17-bommenwerper.

Paul Kempers

Het Stedelijk in de oorlog

Stedelijk Museum, Amsterdam

t/m 31 mei

www.stedelijk.nl

SOLO

R.B. Kitaj in Amsterdam

'Ik ben een boekengek (geen wetenschapper) en daarin even eigenaardig als ieder ander die met de boekenziekte besmet is.' Aldus R.B. Kitaj, samen met David Hockney een van de kanonnen van de School of London uit de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. *Unpacking My Library* heet de tentoonstelling in het Joods Historisch Museum van de nabij Cleveland, Ohio uit Joods-Hongaarse ouders geboren Ron Brooks Kitaj (1932-2007).

Kitaj was een groot lezer en boekenverzamelaar die kunst en literatuur in zijn werk verenigde – uitzonderlijk in de jaren van de abstracte kunst. Zijn werk is verhalend, vaak naar aanleiding van boeken of eigen belevenissen.

Hij schreef zelf ook, en goed, zijn dagboeken – die nog op publicatie wachten – zijn zeer leesbaar, zijn schilderijen kregen vaak een geschreven uitleg mee. Waarbij komt dat zijn levensloop wel een tragische roman lijkt. In 1994 werd een grote overzichtstentoonstelling in de Londense Tate Gallery opeens door belangrijke kranten de grond in geboord. Het leek karaktermoord. Steun van medefiguratieve vrienden als David Hockney en Lucian Freud hielp niet.

Wat hadden Engelse critici opeens tegen Kitaj? Was hij te beroemd, te Amerikaans? Zijn beheptheid met boeken werd opeens als quasi intellectuele aanstellerij gezien.

Toen direct daarna zijn vrouw en muze, de schilderes Sandra Fisher aan een hersenbloeding stierf wist hij zeker dat de critici haar vermoord hadden. Hij ging terug naar de Verenigde Staten, waar hij in 2007 zelfmoord pleegde.

Het grafisch werk van Kitaj, die schilder, de boekengek is nu te zien op een unieke kleine expositie in het Joods Historisch Museum. Je bent daar bij hem thuis. Alsof je een atelier betreedt, dat tegelijk een boekenkast is. Sommige mensen zijn hun boekenkast. Kitaj schreef: 'Enorme bibliotheken staan al mijn leven lang rond mijn schildersezels, en de schimmen uit boeken hebben me achtervolgd, sommigen zouden zeggen geruïneerd.' Kitaj leefde met zijn verzameling – alle soorten, vaak idiote – boeken. Hij zette boekomslagen naar zijn hand, waarna hij er grote zeefdrukken van maakte, die nu – naast enkele schilderijen waarin het boek meespeelt – te zien zijn. Het drama van zijn leven – door hem de 'Tate War' genoemd – is levensgroot te zien in het doek *The Killer-Critic Assassinated by his Widower, Even* (1997).

R.B. Kitaj, Unpacking My Library, 1990-1991
t/m 12 juli te zien in het Joods Historisch Museum, Amsterdam

Kitajs werk sluit aan bij de middeleeuwse verteltechnieken waarin lineair tijdsverloop nog niet overheerst en Christus' geboorte en dood binnen één voorstelling kunnen worden afgebeeld. Zoals eerder Stanley Spencer, Frans Masereel en vele anderen al deden. Maar Kitaj had de tijd tegen. Zijn vorm van picturale autobiografie werd gezien als ijdelheid, in een tijd dat 'anekdotiek' – ook in de literatuur – taboe was.

Nu, twintig jaar later, vertellen Duitsers als Neo Rauch en Daniel Richter volop beeldverhalen. En hanteert Michaël Borremans heel eigen beeldende technieken. De striplogica die Kitaj als Amerikaans jongetje leerde kennen in Ohio heeft wereldwijd de kunst bereikt.

Wim Noordhoek

R.B. Kitaj. *Unpacking My Library*

Joods Historisch Museum, Amsterdam

t/m 22 juli

www.jhm.nl

THEMA

Metamorfosen in Enschede

Tussen wal en schip vind je soms de mooiste parels. Het vergt enig doorzettingsvermogen om de tentoonstelling *Metamorfosen: Ovidius en de hedendaagse kunst* te bereiken. De entree van het Rijksmuseum Twenthe is afgesloten wegens restauratiewerkzaamheden ('op weg naar een beter toegan-

Isaac Julien, *still uit Playtime*, 2014
t/m 31 mei te zien in Museum De Pont, Tilburg

kelijke entree met een vriendelijkere uitstraling'). Via een verstopte zijingang mag je naar binnen. Voorbij de grote tentoonstelling van Alexander Roslin bereik je de stemmige grijze zalen waarin de moderne metamorfosen zijn opgesteld. Een boekje of bijsluiter is er niet.

Maar achter al die hindernissen schuilt een prachtige, elegische tentoonstelling, die niet alleen een zacht nieuw licht doet schijnen over het werk van de kunstenaars maar ook over Ovidius zelf. Het motto is veranderlijkheid: het inzicht dat ook onder het echte leven een voortdurend veranderen aan het werk is, een continue schemerfabriek die jonge lichamen doet veranderen in oude, gezonde ledematen in zieke, waarin cellen zich delen en je maar moet afwachten wat daar van komt. We zien een fotoreeks van Juul Kraijer met een Medusa-gezicht, een paar ingetogen houtskooltekeningen van Levi van Veluw, video's van Floris Kaayk, een bijzonder aangrijpende, harige buste van een meisje door Silvia B., en veel meer.

Naast de moderne kunstenaars zijn afgietsels te zien uit de collectie van het Allard Pierson Museum, en geïllustreerde edities van de *Metamorfosen* sinds de achttiende eeuw. Juul Kraijer zou een prachtige hedendaagse versie kunnen maken, waarin een hedendaagse poëtische melancholie over het leven verbonden zou worden met de sprookjes van de oude Romein. Alles vergaat, behalve de kunst. Sommige kunst.

MH

Metamorfosen. Ovidius en de hedendaagse kunst
Rijksmuseum Twenthe, Enschede

t/m 4 oktober

www.rijksmuseumtwenthe.nl

SOLO

Isaac Julien in Tilburg

Dure penthouses met epische uitzichten, musea als het curieuze Great Blacks in Wax Museum in Baltimore en wereldsteden als Dubai en Londen. Dit zijn sleutellocaties die de Britse filmkunstenaar Isaac Julien (1960) regelmatig opvoert. De locatie bepaalt een groot deel van zijn verhalen over schoonheid en geld, over etnische afkomst en sociale kwetsbaarheid..

Over het algemeen zijn de films opgebouwd als speelfilm; je wordt voorgesteld aan de hoofdpersoon, nieuwsgierig gemaakt en steeds verder het verhaal ingezogen door middel van spannende geluiden en mooie beelden: close-ups en weidse shots wisselen elkaar af. Van langzaam naar snel, en weer terug. Na een aantal films achter elkaar gezien te hebben kom ik er achter dat het ritme vaak hetzelfde is. Dit ritme is kenmerkend voor het werk van Julien. De ritmiek van de beeldvoering wint het van het verhaal. Persoonlijk vind ik dat niet erg, integendeel. Je kunt het best even niet snappen en gewoon genieten van de spanning en de beeldenpracht.

Centraal in De Pont is zijn meest recente werk *Play-*

time te zien; een installatie bestaande uit zeven grote schermen waarop Julien de ingewikkelde relatie laat zien tussen het kapitaal, de kunstwereld en het individu aan de hand van verhalen van drie personages. Zij bevinden zich op drie locaties: Dubai, het nieuwe centrum voor rijkdom in de wereld; IJsland, waar in 2008 de financiële crisis begon, en Londen, een stad die sterk veranderde door de versoepeelde regelgeving van de bankenwereld. Het lijkt rond.

De films van Isaac Julien weten me te verleiden. Vooral tijdens het zien van *Playtime* ben ik overweldigd door de overvloed aan luxe en visueel spektakel. En de montage: wat een knappe klus! Echter, als de aftiteling voorbijkomt wordt het weer eens duidelijk dat deze filmmaker een team van expertise om zich heen heeft: camera- en geluidsmensen, technici en producers.

Het lijkt alsof Julien met *Playtime* een flinke klap wilde uitdelen aan de kunstwereld. Ironisch genoeg is hij niet anders dan andere hedendaagse kunstenaars waarmee hij de spot drijft; in *Playtime* zien we James Franco (die een gladjanus van een Londense kunstadviseur speelt) naar een schilderij verwijzen met de boodschap: 'Deze is verkocht voor 12 miljoen, wat een grap!' Aan het andere uiteinde van de schaal zien we een Filippijns dienstmeisje in een chic penthouse in Dubai, dat vol hangt met moderne kunst.

Het werk van Isaac Julien is waarschijnlijk een dure aankoop geweest voor De Pont. Gelukkig neemt Julien zichzelf ook niet al te serieus. Franco sluit zijn meesterlijke speech af met de woorden 'Wie weet... misschien is de kunstfilm over een tijd net zo veel waard, of méér.'

David Gomez Van Haeren

Isaac Julien. *Riot*

Museum De Pont, Tilburg

t/m 31 mei

www.depont.nl

BOEK

Een uitgesproken pantoffelhield

De populairste stripfiguur uit de achttiende en negentiende eeuw was ongetwijfeld Jan de Wasscher. Hij heette zo omdat hij de was deed, en dat niet alleen, hij deed alles wat een man niet hoorde te doen maar door zijn vrouw zou moeten worden gedaan, in Jans geval de heerszuchtige Griet. Jan schrobde ook nog de stoep, spoot de ramen schoon, kookte, bediende het spinnewiel, lag zelfs in het kraambled en bakerde het kind. Naar de toenmalige maatstaven was hij

een uitgesproken pantoffelhield die de strijd om de macht in het huwelijk jammerlijk had verloren. Neutraler uitgedrukt: Jan en Griet 'ruilden broek voor schorteldoek', een rolverdeling waarvan de goegemeente vond dat ze de maatschappelijke orde aantastte. De verhouding tussen de vernerde man en zijn bazige vrouw en de manier waarop die twee hun huishouden bestierden, gold als de wereld op z'n kop. Het thema van de omgekeerde wereld was al geliefd in de zestiende eeuw en werd op schilderijen en vooral in goedkope grafiek op diverse manieren verbeeld, maar pas de opkomst van Jan de Wasscher aan het begin van de achttiende eeuw leidde tot massale verspreiding. Jan en zijn helleveeg kregen domicilie op goedkope volksprenten, meestal gemaakt in kopergravure, houtsnede of litho. Hun verhaal, een even koddige als moraliserende parabel, wordt steeds op één blad in episoden verteld, aanvankelijk nog met enigszins pikante scènes, later gekuist omdat Jan en Griet ook dienst moesten doen op het niveau van de kinderprent.

Volksprenten en de voor vrijwel iedereen betaalbare centsprenten vormden een bloeiend onderdeel van de volkscultuur maar de makers ervan, hoe bedreven soms ook, behoorden niet bepaald tot het puik der kunstenaars. Ze fabriceerden overwegend 'lage kunst', geen kunst voor contemporaine fijnproevers. In Jacob van Lenneps *Klaasje Zevenster* (1866) wordt met opgetrokken neus gesproken over 'mensen die [...] aan een gekleurde prent van Jan de Wasscher de voorkeur zouden geven boven een ets van Rembrandt'. Vandaag bestaat voor zulke door vroegere snobs

geminachte prenten overigens wél waardering, ook onder liefhebbers van 'hoge kunst'. Een kwestie niet van 'gesunkenes' maar juist van 'aufgewertetes Kulturgut'. Onlangs verscheen een royaal geïllustreerd boek over tussen 1650 en 1950 gemaakte volksprenten, centsprenten, kinderprenten en schoolprenten, geschreven door vier auteurs. Wat er aan de productie van dergelijke prenten allemaal vastzat, welk soort mensen erbij betrokken was en hoe de distributie en verkoop verliep, wordt gedetailleerd uit de doeken gedaan in duizend pagina's. Het samenstellen van dit monumentale boek moet heel wat speurwerk in bibliotheken, archieven en prentverzamelingen hebben gevegd. Wat de schrijvers allemaal boven water wisten te brengen is in elk geval opzienbarend. Uiteraard komt het beeldverhaal van Jan de Wasscher ook uitvoerig aan de orde. Jan en Griet blijken door niet minder dan 31 uitgeverij op sleeptouw te zijn genomen. Wat 50 versies opleverde die deels sterk van elkaar verschillen.

Het Jan de Wasscher-thema is gaandeweg geëvolueerd, maar niet zo radicaal als sommige andere onderwerpen. Het is aardig om te zien hoe thema's in de loop der tijd inhoudelijk konden veranderen of ten prooi vielen aan onbegrip. Dat gebeurde bijvoorbeeld wanneer populaire grafiek leentjebuurt speelde bij oudere uitingen van visuele geleerdheid. Zo werden in de negentiende eeuw verschillende allegorische personificaties uit Cesare Ripa's *Iconologia* (1644) op één blad samengebracht en voorgesteld als heidense goden en godinnen.

Er zijn in de tekst legio van zulke wetenswaardigheden te vinden. Het boek als geheel mag in meer dan één opzicht een belangrijke bijdrage aan de cultuurgeschiedenis worden genoemd. Behalve de auteurs, Nico Boerma, Aernout Borms, Alfons Thijs (†) en Jo Thijssen, die tien jaar met de totstandkoming van dit standaardwerk in de weer zijn geweest, verdient ook uitgeverij Vantilt veel lof. Ze verrijkte haar fonds met een voorbeeldig specimen van boekkunst.

Eddy de Jongh

Nico Boerma, Aernout Borms e.a.

Kinderprenten, volksprenten, centsprenten, schoolprenten. Populaire grafiek in de Nederlanden 1750-1950

Nijmegen (Vantilt) 2014

1001 blz. 75 euro

Juul Kraijer, *Untitled*, 2014
t/m 4 oktober te zien in het Rijksmuseum Twenthe, Enschede

het **OOG** van de liefhebber

Sjarel Ex

2

'Het oog van de liefhebber' is een serie waarin telkens iemand aan het woord komt die zijn/haar voorkeur voor een kunstwerk of een kunstenaar in de vaste opstelling van een Nederlands museum met de lezers van Kunstschrift wil delen.

De goudvis van Abraham

Werpt u wel eens een blik in het aquarium, zo'n bak met water, planten, stenen en sierlijke voorwerpen, ingericht naar de smaak van de eigenaar? Vooral om te zien wat daar zo zwemt en ademt in het water, vind ik ze fascinerend. De vis, internationaal een symbool voor voorspoed, voor schepping en geluk. Mijn jongenskamer werd door vele mooie, dartele zoetwatervissen en -visjes bewoond. In de jaren negentig kwam die liefde terug toen twee goudvissen door vrienden cadeau werden gedaan. Zo'n vlekkerige goudvis die kracht zet, wiens rood dooraderde kieuwen bewegen, die springt en plezier maakt, wat is er mooier?

Terwijl ik dit schrijf houdt onze Wouter, een goudvis van homerische proporties, mij scherp in de gaten. Vanuit zijn kalkloze water volgt hij sinds jaar en dag elke beweging hier in huis. Als ik nu naar hem wijs draait hij zich naar me toe om speels naar mijn vinger te happen. Wist u dat de goudvis, mits goed verzorgd, zo'n 25 jaar oud wordt? Goudvissen zijn sensitieve beesten, planteneters, die op van alles reageren en ook zelf om aandacht vragen. Ze zijn ondernemend en speels. En het mooiste is natuurlijk wanneer hij als een flonkerende diamant tijdens het zwemmen met de structuur van de schubben het licht op vele manieren weerkaatst.

In cultureel, biologisch, literair, economisch, dus kunsthistorisch opzicht is 'Vis' een rijk onderwerp, denk aan de tentoonstelling in Utrecht in 2004. Sinds

Bruegel ('de grote vissen eten de kleine') is vis een gangbaar onderwerp in de kunst. Als genre raakte het in zwang bij eminente kunstenaars uit de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden, zoals Clara Peeters, Joachim de Beuckelaer, Abraham van Beijeren en Jacob Gillig. Prachtige visstilleven schilderden zij, die vreemd genoeg alleen in kleine kring zijn verzameld, en die relatief weinig worden getoond in de vaste opstellingen van musea. Ze bereikten nooit het prijsniveau van andere genres zoals bijvoorbeeld bloemstilleven.

Ook weer niet zo vreemd want er is een heikel punt. Tussen alle fraaie, zinnelijke, esthetisch opgetaste vismanden, kostelijk uitgedoste viskramen, snijtafels vol met vismoten, haringen, opgenageld rondom een lofdicht op de eigen soort, en andere

inventies, er mist iets. Ook de kunstenaars hebben daarvoor een oplossing gezocht, getuige het aantal vissen dat figureert in mobiele constructies, vis gehuld in tuigjes, mogelijk nog in doodstrijd, die her en der door het geschilderde zwerk schiet. Jachtaferelen kunnen nog iets heroïsch hebben, als honden en jagers te paard na een eerlijke achtervolging het zwakste dier overheersen. Maar het visstilleven is uiteindelijk vooral macaber. Een vis gaat met honderden tegelijk dood en wordt na die massale verstikking in stapels opgetast. Al was je bij leven een mooie zeedonderpad, een parmantige snotolf, mogelijk een fraaie barbeel, en ging je portrettist met talent en illusie te werk, je bent wat het is: dode vis.

Helemaal begrijpen doe ik dit tekort aan leven in het visgenre niet, want neem nu een zeventiende-eeuwse dierenschilder bij uitstek als Albert Cuyp (1620-1691). Hij schilderde exotisch geklede ruiters op koene paarden, bruinfluwelen koeien in italianiserende landschappen, en niet te vergeten die trotse eend met zijn eieren, altijd te zien in het Dordts Museum. Cuyps schilderij van *Haan en hennen* in de vaste collectie van het Museum voor Schone Kunsten in Gent is het mooiste kippenschilderij uit de Gouden Eeuw. Al deze dieren zijn als zelfbewuste, levende wezens in beeld

gebracht, ze kijken hun beschouwer aan. Ze zien er fabelachtig en sterk uit. Beter soms dan in het echt. Maar leven schilderen in het water, dat zat er toen kennelijk nog niet in.

Het schilderen van vis in zijn eigen habitat liet nog even op zich wachten, misschien omdat je daar meer kennis van de natuur en de ogen van een andere eeuw bij nodig had. En een bijzonder talent. In de achttiende eeuw pas kon een kunstenaar een echte goudvis schilderen. Ik ken eigenlijk geen schilder die mooier zo'n delicate vis in het water geschilderd heeft. Vier tegelijk portretteerde hij er, die vanuit hun waterkom, met karakteristieke blik, de studerende en naar perfectie strevende meester nieuwsgierig aankijken. Abraham van Strij (Dordrecht 1753-1828, het werk werd geschonken in 1871) was de maker van dit tafereel. Een detail is het uit een grotere voorstelling. Hetzelfde paneel vertoont een vlieg zo echt dat je naar een mepper verlangt, en in het struweel een schoothondje dat ik hierbij gaarne aanmeld voor de rol van konijn in *Monty Python and the Holy Grail*. Maar nooit, nee nooit is de goudvis mooier geschilderd dan door deze Abraham van Strij.

Sjarel Ex is directeur van Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam

Abraham van Strij
Stilleven van bloemen en vruchten met een hond,
1792
olieverf op paneel,
92,4 x 72 cm
Dordrechts Museum

AANWINSTEN 1

Peter Hecht

a

b

c

d

Tekeningen uit de collectie Van Regteren Altena

Door de voortdurende vraag naar evenementen dreigt wel eens te worden vergeten dat het museum meer is dan een kunsthof. Maar het museum ontleent zijn blijvende betekenis niet aan zijn tijdelijke tentoonstellingen: het is de collectie die telt. Sterker nog: een museum kan alleen maar belangrijke werken voor een tentoonstelling lenen door als tegenprestatie topstukken uit eigen bezit in bruikleen aan te bieden. Dat is ook niet verkeerd, al is de waarde van de eigen collectie uiteraard meer dan die van bedrijfskapitaal ter vergemakkelijking van het bruikleenverkeer.

Gelukkig wordt er dan ook nog steeds aan die collecties gewerkt – collecties die altijd gratis te zien zijn op vertoon van een Museumjaar-kaart of een kaart van de Vereniging Rembrandt. En om de aandacht te vestigen op enkele recente aanwinsten voor die vaste collecties, zal daar nu zes keer achter elkaar in Kunstschrift over worden geschreven. De eerste aflevering betreft een reeks tekeningen uit de collectie Van Regteren Altena, die op een tweetal veilingen in 2014 werden verworven.

Museale aanwinsten halen maar zelden het nieuws, en aanwinsten voor prentenkabinetten doen dat nog minder. Omdat papier nu eenmaal lichtgevoelig is, zijn hun schatten alleen op aanvraag of zo nu en dan op een tentoonstelling te zien, en zoiets interesseert de media niet.

Toch staan studies en schetsen het dichtst bij de eerste gedachte van een kunstenaar, en is zijn persoonlijkheid nergens zo sterk aanwezig als in een tekening. Geen wonder dus, dat kenners juist daardoor worden gefascineerd. Een van die ooit fameuze kenners, I.Q. van Regteren Altena (1899-1980), begon zijn loopbaan als assistent van de nog veel grotere kenner en verzamelaar Frits Lugt,

wiens wereldberoemde collectie wordt bewaard in de Fondation Custodia in Parijs. Bij Lugt leerde Van Regteren Altena de kneepjes van het vak, en net als Lugt vormde hijzelf een belangrijke verzameling. Delen daarvan werden tijdens zijn leven en daarna al verkocht of geschonken aan het Rijksprentenkabinet. Maar na de dood van zijn weduwe waren er nog altijd ruim achthonderd bladen over.

Die tekeningen werden en worden nu in etappes geveild, en gesteund door enkele andere fondsen heeft de Vereniging Rembrandt inmiddels een aantal van deze bladen voor het Nederlands openbaar kunstbezit gekocht. Daar was onder andere een van de mooiste tekeningen van Abraham Bloemaert bij [a], een studie voor een schilderij in Museum Boijmans, dat al eerder de uitgewerkte opzet voor dat werk had verworven. Die tekening van Bloemaert moest uiteraard naar Rotterdam. Ook werd een bijzonder blad van Karel van Mander gekocht [b], waarop deze experimenteert met een mogelijke omlijsting voor een portret van zijn vriend Hogerbeets door Jan Saenredam. Dat blad was voor het Rijksprentenkabinet. Teylers Museum in Haarlem kon een zeldzame eerste opzet voor een portret door de Leidse schilder Van den Tempel verwerven [c], en ook kon een dagboekblad van Christiaan Andriessen uit de Napoleontische tijd voor het Rijksprentenkabinet worden behouden [d].

Deze bijzondere actie van de Vereniging Rembrandt doet denken aan haar allereerste optreden in 1883. Zij kocht toen zo'n vijfhonderd tekeningen op de veiling van de vermaarde Amsterdamse verzameling De Vos, en verdubbelde daarmee in één klap de collectie tekeningen van het Rijksprentenkabinet. In 2014 kocht zij er maar 24, die echter werden verdeeld over zes verschillende prentenkabinetten. Het ging daarbij om zeer zeldzaam werk van Jan van Scorel tot en met Kees van Dongen, in prijs variërend van een kleine 3000 euro tot ruim twee ton. De musea betaalden daarvan nooit meer dan de helft. Op de site van de Vereniging Rembrandt kunt u ze allemaal bekijken.

Dit is de eerste aflevering van een serie door Peter Hecht, hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht

a Abraham Bloemaert, *Studie voor de figuur van Christus in de Bewening*, ca 1625 • zwart en wit krijt op bruin papier, 14,6 x 26,3 cm • Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam

c Abraham van den Tempel, *Kostuumstudie voor het portret van een vrouw*, ca 1665 • zwart krijt met wit gehoogd op blauw papier, 35,7 x 22,1 cm • Teylers Museum, Haarlem

b Karel van Mander, *Schetsen voor de omlijsting van het Portret van Pieter Hogerbeets door Jan Saenredam*, ca 1600 • proefdruk van de gravure met tekening in zwart krijt en inkt, 29,6 x 22,8 cm • Rijksprentenkabinet, Amsterdam

d Christiaan Andriessen, *Kinderen rond het Sint Maartensvuur*, ca 1806 • aquarel, 11,7 x 22,5 cm • Rijksprentenkabinet, Amsterdam